

Voorgestelde verandering bij persoonlijkheidsstoornissen in de DSM-5 (2011)

Proposed changes in personality disorders for DSM-5.
Personality and Personality Disorder Workgroup (P&PD WG). January 2011.
www.dsm5.org/ProposedRevisions/Pages/PersonalityandPersonalityDisorders.aspx

Theo Ingenhoven, Han Berghuis, Moniek Thunnissen, Hilde De Saeger
april-2011

Nederlandse vertaling onder auspiciën van het
Kennis- en Innovatiecentrum Persoonlijkheidsstoornissen (KCP)
Podium Persoonlijkheidsdiagnostiek DSM-5

Persoonlijkheid en Persoonlijkheidsstoornissen

Veranderingen in de herformulering van Persoonlijkheidsstoornissen voor de DSM-5 (Update: 21 januari 2011).

Hieronder vindt u een lijst met stoornissen in de diagnostische groep 'Persoonlijkheidsstoornissen'. De DSM-5 Werkgroep "Personality and Personality Disorders Work Group" heeft zich beziggehouden met deze stoornissen. U ziet dat de werkgroep een belangrijke herformulering van de benadering van diagnostiek en classificatie van persoonlijkheidspathologie heeft voorgesteld, met daarbij de mogelijkheid voor klinici om dimensies van persoonlijkheidstrekken, een beperkt aantal persoonlijkheidsprototypen, en de algehele ernst van persoonlijkheidsdisfunctioneren te scoren. Een hybride dimensioneel-categoriaal model voor de diagnostiek en classificatie van persoonlijkheid en persoonlijkheidsstoornissen is voorgesteld voor de DSM-5 *Field Trials*. Sinds de eerste publicatie op de APA DSM-5 website in februari 2010, is het model vereenvoudigd en gestroomlijnd in reactie op de ontvangen feedback en kritiek in publicaties.

Volgens het huidige voorstel, worden de noodzakelijke **criteria voor een persoonlijkheidsstoornis** bepaald door de gecombineerde bepaling van drie diagnostische classificaties:

1. Het bepalen van geringe of meer ernstige beperkingen van het **niveau van persoonlijkheidsfunctioneren**. (criterium A)
2. Het bepalen van
  - a. Een "grote mate" of "volledige" overeenstemming met een **persoonlijkheidsstoornis type of**
  - b. "nogal" of "zeer goed" beschrijfbaar op een of meer van de zes **domeinen van persoonlijkheidstrekken**. (criterium B)
3. Een classificatie vereist ook relatieve stabiliteit van 1. en 2. door de tijd en in uiteenlopende situaties, en sluit persoonlijkheidstrekken uit die binnen de cultureel context als normaal worden beschouwd, alsmede persoonlijkheidstrekken die kunnen worden toegeschreven aan het directe fysiologische effect van middelen of aan een somatische aandoening.

De niveaus van persoonlijkheidsfunctioneren zijn gebaseerd op de ernst van de verstoringen in het zelf en het interpersoonlijk functioneren. Verstoringen in het denken over het zelf worden gekarakteriseerd in twee dimensies: identiteit en zelfsturing. Verstoringen in het interpersoonlijk functioneren vloeien voort uit tekortkomingen in empathie en intimiteit. De vijf persoonlijkheidsstoornisprototypen (bijvoorbeeld borderline of obsessief-compulsief) omvatten combinaties van deze kern-persoonlijkheidspathologie, persoonlijkheidstrekken, en gedrag. Er worden zes brede domeinen van persoonlijkheidstrekken (bijvoorbeeld ongeremdheid en dwangmatigheid) omschreven, samen met de facetten, de onderliggende persoonlijkheidstrekken (bijvoorbeeld impulsiviteit en perfectionisme). Niveaus van persoonlijkheidsfunctioneren, de mate van overeenstemming met de persoonlijkheidsstoornisprototypen, en de scores op de domeinen en facetten van persoonlijkheidstrekken betreffen allen dimensionale maten.

Het domein van de persoonlijkheid in de DSM-5 is bedoeld om de persoonlijkheidskarakteristieken van alle patiënten te beschrijven, ongeacht of ze een persoonlijkheidsstoornis hebben of niet. Deze vorm van diagnostiek richt de aandacht van de clinicus van een globale bepaling van de algehele ernst van de verstoring in het persoonlijkheidsfunctioneren naar een in toenemende mate van detaillering en een specifieke beschrijving van de persoonlijkheidspathologie. Dit alles kan worden ingezet afhankelijk beschikbare tijd, informatie en expertise.

Algemene diagnostische criteria voor een persoonlijkheidsstoornis

Update 21 januari, 2011.

De wezenlijke kenmerken van een persoonlijkheidsstoornis betreffen verstoringen in de **identiteit en het zelfgevoel** en in het vermogen tot effectief **interpersoonlijk functioneren**. Om een persoonlijkheidsstoornis te classificeren dienen deze tekortkomingen te voldoen aan *alle* van de volgende criteria:

- A. Een score van “*geringe beperking*” of hoger in het **zelf en interpersoonlijk functioneren** op het **niveau van persoonlijkheidsfunctioneren**.
- B. Een “*grote mate van overeenstemming*” tot “*volledige overeenstemming*” met een **persoonlijkheidsstoornisprototype** of met een score van “*aanzienlijk passend*” tot “*in hoge mate passend*” bij de persoonlijkheidstrekken in een of meer **domeinen van de persoonlijkheidstrekken**.
- C. Relatief stabiel door de tijd en consistent in uiteenlopende situaties.
- D. Niet passend binnen de normen van de culturele achtergrond van het individu.
- E. Niet alleen toe te schrijven aan het directe fysiologische effect van middelen (bijvoorbeeld drugs of medicijnen) of aan een somatische aandoening (bijvoorbeeld ernstig hersenletsel).

Niveaus van persoonlijkheidsfunctioneren

Update 21 januari, 2011.

De Werkgroep (Personality and Personality Disorder Work Group) heeft, in reactie op feedback op de eerdere publicatie op de website in februari 2010, de schaal voor de ernst van beperkingen in het persoonlijkheidsfunctioneren vereenvoudigd.

Persoonlijkheidspathologie vloeit in essentie voort uit verstoringen in het denken over het zelf en anderen. Omdat er sprake kan zijn van een meer of minder ernstige stoornis in het zelf en het interpersoonlijk functioneren, wordt bij de beoordeling van individuele patiënten gebruik gemaakt van een dimensionele schaal samengesteld uit (vijf) **niveaus van functioneren van het zelf en het interpersoonlijke functioneren**.

Elk niveau wordt gekarakteriseerd door een kenmerkende wijze van functioneren in de volgende deelgebieden:

Zelf

1. Identiteit: een gevoel van persoonlijke uniciteit, met duidelijk afgebakende grenzen tussen het zelf en anderen; een coherent gevoel van tijd en van de persoonlijke levensgeschiedenis; een stabiele en realistische zelfbeoordeling en gevoel van eigenwaarde; het vermogen om een palet aan emoties te kunnen ervaren en deze te kunnen reguleren.
2. Zelfsturing: het nastreven van samenhangende en betekenisvolle doelen op de korte en lange termijn; het gebruik van geïnternaliseerde constructieve en prosociale normen voor gedrag; het vermogen tot vruchtbare zelfreflectie.

Interpersoonlijk

1. Empathie: onderkennen en waarderen van ervaringen en motieven van anderen; het kunnen verdragen van verschillende gezichtspunten; begrip hebben van sociale causaliteiten.
2. Intimiteit: intensiteit van verbondenheid met anderen; wensen en vermogen tot nabijheid; wederkerigheid die tot uiting komt in interpersoonlijk gedrag.

Bij het beoordelen van deze dimensies dienen de problemen met het zelf en het interpersoonlijk functioneren niet beter te kunnen worden begrepen vanuit normen die gebruikelijk zijn binnen de dominante culturele achtergrond van het individu.

Continuüm van zelf- en interpersoonlijk functioneren

Hoewel de mate van verstoringen in de domeinen van het zelf en het interpersoonlijk functioneren gelijkmatig verdeeld is, is het in de praktijk handig om niveaus in de tekortkomingen van het functioneren te gebruiken ten behoeve van een efficiënte klinische indicatiestelling, zorgtoewijzing en een inschatting van de prognose. Ideeën van de patiënt over zichzelf en anderen beïnvloeden de aard van de interactie met hulpverleners en kunnen een grote invloed hebben op de werkzaamheid en uitkomst van een behandeling. De hier gepresenteerde schaal gebruikt elk van de bovenbeschreven dimensies om de vijf niveaus van beperkingen in het functioneren van zelf en het interpersoonlijk functioneren te onderscheiden: Geen, Geringe, Duidelijke, Ernstige en Zeer ernstige.

Geef het niveau aan dat het beste weergeeft hoe de patiënt functioneert op het gebied van het zelf en het interpersoonlijke domein:

- Geen beperkingen
- Geringe beperkingen
- Duidelijke beperkingen
- Ernstige beperkingen
- Zeer ernstige beperkingen

Definities van de niveaus:

0 = Geen beperkingen

Zelf:

Identiteit: Er is een aanhoudend bewustzijn van het hebben van een eigen, wilskrchtig zelf, geworteld in de persoonlijke levensgeschiedenis. Dit gevoel van individualiteit raakt niet ontregeld in relaties met anderen. Er is een vermogen om grenzen die horen bij sociale rollen te onderkennen en te respecteren. Er is een relatief aanhoudend en zelf gereguleerd niveau van positieve eigenwaarde. Een gepaste of licht naar het positieve overhellende zelfwaardering. In staat om een palet aan emoties te kunnen ervaren, verdragen en te reguleren.

Zelfsturing: Is in staat om redelijke doelen te stellen en na te streven, gebaseerd op een realistische beoordeling van de persoonlijke capaciteiten. Gebruikt passende en effectieve regels voor het gedrag, en is in staat om op meerdere levensgebieden doelen te verwezenlijken. Kan reflecteren op, en constructieve betekenis geven aan innerlijke ervaringen.

Interpersoonlijk:

Empathie: Is in de meeste situaties in staat om de volledige reikwijdte van andermans ervaringen op een juiste wijze te begrijpen. Begrijpt en waardeert het perspectief van de ander, ook zonder het er mee eens te hoeven zijn. Is zich bewust van het effect van het eigen gedrag op anderen.

Intimiteit: Er is een verlangen naar en betrokkenheid bij zorgzame, nabije en wederkerige relaties in het persoonlijke leven en de gemeenschap. Flexibel kunnen reageren op een breed scala aan ideeën, emoties en gedragingen van anderen, waarbij er gestreefd wordt naar samenwerking en wederzijds voordeel.

1 = Geringe beperkingen

Zelf:

Identiteit: Het bewustzijn van het hebben van een eigen unieke identiteit, geworteld in de persoonlijke levensgeschiedenis is relatief intact, alleen bij heftige emoties en innerlijke conflicten kan de doeltreffendheid en de eenduidigheid van interpersoonlijke begrenzing enigszins verminderd zijn. De zelfwaardering wordt voldoende goed gereguleerd, hoewel de zelfbeoordeling overgewaardeerd of overmatig zelfkritisch kan zijn. Emotionele ervaringen kunnen geremd zijn of beperkt in reikwijdte, en heftige emoties kunnen als spanningsvol worden beleefd.

Zelfsturing: Is doelgericht, maar wellicht overmatig of enigszins disadaptief, geremd of conflicterend in het stellen van doelen. Er kan sprake zijn van niet realistische of sociaal ongepaste persoonlijke normen, waardoor de verwezenlijking van doelen enigszins is beperkt. Kan reflecteren over innerlijke ervaringen, maar kan bepaalde persoonlijke eigenschappen (bijvoorbeeld intellectueel, gevoelsmatig) overwaarden, in plaats van alle eigenschappen te integreren.

Interpersoonlijk:

Empathie: Het vermogen om andermans ervaringen en uiteenlopende zienswijzen te waarderen en te begrijpen is enigszins beperkt. Is er toe geneigd te denken dat anderen onredelijke verwachtingen hebben of er is een wens tot controle. Inconsistent bewustzijn van het effect van het eigen gedrag op de ander.

Intimiteit: Heeft het vermogen en de wens om intieme en wederkerige relaties aan te gaan, maar kan geremd zijn om hier betekenisvol uitdrukking aan te geven, of wordt hierin beperkt door intense emoties of conflicten. Het vermogen tot samenwerking kan zijn ingeperkt door onrealistische verwachtingen. Is enigszins beperkt in het respecteren van uiteenlopende ideeën, emoties en gedragingen van anderen, en in het reageren daarop.

2 = Duidelijke beperkingen

Zelf:

Identiteit: Buitensporig afhankelijk van de ander in het beleven van de eigen identiteit, waarbij afbakening van grenzen in gevaar kan komen, met een minder gedifferentieerd gevoel van uniciteit, en een inconsistente kijk op de persoonlijke levensgeschiedenis. Een kwetsbare zelfwaardering wordt bepaald door een overmatige afstemming op de beoordeling van buitenaf, met een wens tot waardering van en bewondering door anderen. Gevoel incompleet te zijn of minderwaardig, met een overmatige of verlaagde zelfwaardering. Het kunnen reguleren van emoties is gebaseerd op de beschikbaarheid van anderen, op speciale wijze en/of door succeservaringen in situaties die positieve waardering van buitenaf opleveren. Aanslagen op het gevoel van eigenwaarde kunnen sterke emoties opwekken zoals woede en schaamte.

Zelfsturing: Doelen dienen vaker als middel om waardering van buitenaf te verkrijgen dan dat ze een doel op zich vormen. Hierdoor missen deze doelen samenhang en/of stabiliteit. Persoonlijke normen kunnen onredelijk hoog zijn (bijvoorbeeld een behoefte om speciaal te zijn of om anderen te pleasen) of te laag zijn (bijvoorbeeld niet in overeenstemming met de heersende maatschappelijke waarden). Verwezenlijking van doelen wordt beperkt door een gevoeld gebrek aan authenticiteit. Verminderd vermogen om te kunnen reflecteren op eigen innerlijke ervaringen.

Interpersoonlijk:

Empathie: Verminderd vermogen om andere gezichtspunten in overweging te nemen; overmatige afstemming op de ervaringen van anderen, maar alleen voor zover dit relevant voor zichzelf is. Meestal niet bewust van of niet geïnteresseerd in het effect van het eigen gedrag op anderen, of een onrealistische overwaardering van het eigen aandeel.

Intimiteit: Vermogen en wens om relaties aan te gaan, maar de verbondenheid blijft oppervlakkig van aard en gericht op het bevredigen van eigen wensen en de regulatie van eigenwaarde. Beperkt in het vermogen om adequaat op anderen te reageren; of juist

onrealistische verwachtingen om op een magische manier door anderen perfect begrepen te worden. Neigt ertoe om relaties niet als wederkerig te ervaren, en werkt met anderen vooral samen ten behoeve van persoonlijk gewin.

3=Ernstige beperkingen

Zelf:

Identiteit: Het besef van een uniek persoonlijk zelf is aangedaan, hetgeen gepaard gaat met verwarring of een gebrek aan continuïteit in de persoonlijke levensgeschiedenis. Heeft een zwak gevoel van autonomie/controle, en kan een gebrek aan identiteit of leegheid ervaren. Het stellen van grenzen gaat slecht of verloopt rigide; er kan een overidentificatie zijn met anderen, een overmatige gerichtheid op onafhankelijkheid ten opzichte van anderen, of het alterneren tussen deze twee posities. Er is sprake van een kwetsbaar zelf-concept, gemakkelijk beïnvloedbaar door gebeurtenissen en omstandigheden, en een gebrek aan innerlijke cohesie. Zelfwaardering is ongenueanceerd waarbij sprake is van zelfveroordeling, zelfverering, of een onlogische onrealistische combinatie van beiden. Emoties kunnen snel wisselen of er is een chronisch aanhoudend gevoel van wanhoop.

Zelfsturing: Heeft moeite om persoonlijke doelen te stellen en na te streven. Eigen normen voor gedrag zijn onduidelijk, tegenstrijdig, en/of wisselend naar gelang de omstandigheden. Het leven wordt als betekenisloos of als bedreigend ervaren. Beperkt vermogen te reflecteren op, en het begrijpen van de eigen psychische processen.

Interpersoonlijk:

Empathie: Het vermogen om de gedachten, gevoelens en gedragingen van anderen in overweging te nemen en te doorgronden is beperkt. Meent heel specifieke aspecten van andermans ervaringen te kunnen onderscheiden, met name kwetsbaarheden en lijden, en vaak wordt aan anderen ten onrechte destructieve motieven toegeschreven. Over het algemeen onvermogen om alternatieve gezichtspunten in overweging te nemen, of voelt zich bedreigd door een andere mening. Geen besef van sociale oorzaak-gevolg-relaties, inclusief de impact die het eigen gedrag op anderen kan hebben, of verwarring daaromtrent.

Intimiteit: relaties zijn gebaseerd op de sterke overtuiging een absolute behoefte te hebben aan de intimiteit van anderen en/of op te verwachten instabiliteit, verlating dan wel misbruik door hen. Gevoelens omtrent intieme betrokkenheid bij anderen zijn instabiel, alternerend tussen angst voor afwijzing en een wanhopig verlangen naar verbondenheid. Weinig wederkerigheid: anderen worden primair waargenomen op de wijze waarop zij invloed hebben op het zelf (negatief of positief); is gericht op de mate waarin de ander iets te bieden heeft (negatief of positief). Pogingen tot samenwerken worden vaak verstoord omdat de ander als afkeurend wordt beleefd.

4 = Zeer ernstige beperkingen

Zelf:

Identiteit: Het kunnen beleven van een uniek zelfgevoel is nagenoeg afwezig, evenals enig gevoel van continuïteit in de persoonlijke levensgeschiedenis. Een gevoel van autonomie/controle is nagenoeg afwezig, of is georganiseerd op basis van vermeende veroordeling van buitenaf. Grenzen met anderen zijn verwarrend of afwezig. Het zelfbeeld is diffuus, met een kwetsbaarheid voor ernstig verwrongen zelfwaardering. Persoonlijke drijfveren worden niet als zodanig onderkend en/of beleefd als komend van buitenaf. Binnen

de gevoelswereld staan haat en agressie op de voorgrond, desorganisatie in de hand werkend, en vaak worden deze gevoelens geloofend en geprojecteerd.

Zelfsturing: Slecht onderscheid tussen denken en doen, waardoor het vermogen om doelgericht te kunnen werken ernstig is aangetast. Gestelde doelen zijn vaak onrealistisch en plannen niet eenduidig. Authentieke normen ten aanzien van gedrag ontbreken vrijwel geheel. Oprechte zelfverwezenlijking ligt buiten bereik en is nagenoeg onhaalbaar. Er is sprake van een diepgaand onvermogen om constructief te kunnen reflecteren op de eigen belevingswereld.

Interpersoonlijk:

Empathie: Er is een aanzienlijk onvermogen om andermans ervaringen en intenties te overdenken en te bevatten. Belangstelling voor andermans gezichtspunten is nagenoeg afwezig (aandacht is over alert, gericht op bevrediging van de eigen behoeften, en het vermijden van leed). Sociale interacties verlopen verwarrend en chaotisch.

Intimiteit: Er is in beperkte mate behoefte aan verbondenheid ten gevolge van een diepgaand gebrek aan belangstelling daaraan, of de verwachting daarin gekwetst te zullen worden. De omgang met anderen is gereserveerd, gedesorganiseerd of aanhoudend negatief. Relaties worden primair beoordeeld in termen van macht, en beoordeeld op de mate van de eigen behoeftebevrediging, dan wel het op risico op pijn en leed. Het sociale/interpersoonlijke gedrag is niet wederkerig; maar is daarentegen gestoeld op de neiging tot toenadering (bijvoorbeeld t.b.v. bevrediging van basale behoeften) dan wel op vermijding (bijvoorbeeld van pijn).

Prototypen

De werkgroep stelt vijf specifieke persoonlijkheidsstoornis prototypen voor, elk te scoren op de mate van overeenstemming, te scoren op een dimensionele schaal. De vijf specifieke prototypen zijn:

- Antisociaal/psychopatische prototype
- Ontwijkende prototype
- Borderline prototype
- Obsessief-compulsieve prototype
- Schizotypische prototype.

Elk prototype is samengesteld op basis van kenmerkende persoonlijkheidspathologie, persoonlijkheidstrekken en gedrag. De overige DSM-IV persoonlijkheidsstoornissen, en de grote restcategorie Persoonlijkheidsstoornis NAO (Niet Anderszins Omschreven) zullen slechts beschreven worden op basis van de kerncomponenten in combinatie met specifieke persoonlijkheidstrekken, verwijzend naar de meest prominente descriptieve kenmerken. Zie ook de DSM-IV persoonlijkheidsstoornis/DSM-5 persoonlijkheidstrekken conversietabel voor de overeenkomsten van alle DSM-IV persoonlijkheidsstoornissen met de huidige voorgestelde DSM-5 persoonlijkheidskenmerken.

Antisociaal/psychopatisch prototype

Update 21 januari, 2011.

Individueen die overeenkomen met dit persoonlijkheidsstoonisprototype streven macht na over anderen en zullen anderen proberen te manipuleren, uit te buiten, te bedriegen, op te lichten, of op een andere manier misbruik van ze te maken. Dit om anderen te benadelen of er zelf beter van te worden. Er is sprake van een aanhoudende arrogante, egocentrische en zelfzuchtige houding, gepaard gaande met kilheid en weinig empathie voor de behoeften of gevoelens van anderen. De rechten, eigendommen of veiligheid van de ander worden niet gerespecteerd. Er is weinig of geen wroeging of schuldgevoelens indien anderen worden geschaad. Emotionele uitingen beperken zich meestal tot prikkelbaarheid, boosheid en vijandigheid; het onderkennen en uiten van andere emoties, zoals genegenheid of angst, komt zelden voor. Er is weinig inzicht in de eigen motieven en er is een beperkt vermogen om alternatieve interpretaties van ervaringen in overweging te nemen.

Een agressief temperament en een verhoogde drempel om plezier te beleven zijn typische kenmerken, hetgeen gepaard gaat met roekeloos sensatiezoekend gedrag, impulsiviteit zonder stil te staan bij de consequenties en een gevoel van onkwetsbaarheid. Vaak laat men zich overhalen tot onwettig of onethisch gedrag, inclusief middelenmisbruik en fysiek geweld. Agressieve of sadistische bejegening van anderen staan vaak ten dienste van persoonlijke belangen. Soms wordt plezier of bevrediging geput uit het vernederen, kleineren, domineren of beschadigen van anderen. Oppervlakkige charme en vleierij worden ingezet om gericht bepaalde doelen te bereiken, waarbij conventionele morele waarden worden veronachtzaamd. Er is veelal sprake van een algehele onverantwoordelijkheid ten aanzien van werk- of financiële verplichtingen, evenals van problemen met autoriteiten

Instructie: Scoor de persoonlijkheid van de patiënt op de 5-puntschaal hieronder. Omcirkel het nummer dat het best overeenstemt met de persoonlijkheid van de patiënt.

5. Volledige overeenstemming: voldoet geheel aan dit prototype.
4. In grote mate overeenstemming: komt significant overeen met dit prototype.
3. Aanzienlijke overeenstemming: vertoont een aantal opvallende kenmerken van dit prototype.
2. Nauwelijks overeenstemming: heeft minimale kenmerken van dit prototype
1. Geen overeenstemming: de beschrijving is geheel niet van toepassing

Ontwijkend prototype

Update 21 januari, 2011.

Individueen die overeenkomen met dit persoonlijkheidsstoornisprototype hebben een negatieve kijk op zichzelf, gekoppeld aan een diepgeworteld gevoel te kort te schieten, en een remming om intiemere persoonlijke relaties aan te gaan. Angst, minderwaardigheid, sociaal onvermogen en een gebrek aan persoonlijke aantrekkelijkheid worden veelvuldig ervaren, gepaard gaande met schaamte, verlegenheid en zelfkritiek. Er worden onrealistisch hoge eisen gehanteerd en er kan een verlangen bestaan om door anderen te worden beleefd als speciaal en uniek. Aan de andere kant zijn zelfverwijten voor zaken die mislukken gebruikelijk, en wordt er vaak weinig of geen vreugde, bevrediging of plezier beleefd aan alledaagse activiteiten. Emoties zijn geremd en ingeperkt, men heeft moeite om wensen, emoties (positief of negatief) en verlangens te beleven of te uiten.

Ondanks het hoge streefniveau kan passiviteit op de voorgrond staan, hetgeen het bereiken van persoonlijke doelstellingen ondermijnt, en succes in de weg staat. Deze houding leidt soms tot ongepast lage aspiraties en prestaties. Een aversie tegen het nemen van risico's is hierbij gebruikelijk. In sociale situaties is het gedrag verlegen en gereserveerd, en soms worden sociale en beroepsmatige bezigheden vermeden vanwege de angst voor vernedering of om in verlegenheid te worden gebracht. Gevoeligheid voor mogelijke kritiek of afwijzing is groot, hetgeen gepaard gaat met onbereidwilligheid om persoonlijke informatie prijs te geven. Basale interpersoonlijke vaardigheden kunnen ontbreken, resulterend in een gering aantal vriendschappelijke contacten. Intieme relaties worden vermeden vanuit een algehele angst voor verbondenheid en intimiteit, inclusief seksuele intimiteit.

Instructie: Scoor de persoonlijkheid van de patiënt op de 5-puntschaal hieronder. Omcirkel het nummer dat het best overeenstemt met de persoonlijkheid van de patiënt.

5. Volledige overeenstemming: voldoet geheel aan dit prototype.
4. In grote mate overeenstemming: komt significant overeen met dit prototype.
3. Aanzienlijke overeenstemming: vertoont een aantal opvallende kenmerken van dit prototype.
2. Nauwelijks overeenstemming: heeft minimale kenmerken van dit prototype
1. Geen overeenstemming: de beschrijving is geheel niet van toepassing

Borderline prototype

Update 21 januari, 2011.

Individen die overeenkomen met dit persoonlijkheidsstoornisprototype hebben een zwakke en/of instabiele persoonlijkheidsstructuur en moeite om langdurige en bevredigende intieme relaties te onderhouden. Het zelfbeeld raakt gemakkelijk verstoord onder stress, hetgeen vaak gepaard gaat met de ervaring van een gebrek aan eigenheid of aanhoudende gevoelens van leegte. De zelfwaardering wordt gekenmerkt door afkeuring, excessieve kritiek en vertwijfeling. Er is een gevoeligheid voor vermeende tekenen van kleineringen, verlating of teleurstellingen door de ander, gekoppeld aan reactief snel wisselende intense en onvoorspelbare emoties. Angst en depressiviteit komen veelvuldig voor. Boosheid vormt een typische reactie op het gevoel niet te worden begrepen, te worden gebruikt of misbruikt. Dit kan leiden tot daden van agressie tegen zichzelf of anderen. Intense spanning en karakteristieke impulsiviteit kunnen ook ander risicovol gedrag oproepen, zoals middelenmisbruik, roekeloos rijden, eetbuien of risicovolle seksuele contacten. Relaties zijn vaak gebaseerd op overmatige afhankelijkheid, de angst voor afwijzing en/of verlating, en op een dringende behoefte aan persoonlijk contact op momenten dat men overstuur is. Gedrag kan daarbij soms onderdanig van aard zijn of overgedienstig. Tegelijkertijd kan intieme betrokkenheid met de ander leiden tot de angst voor verlies van eigenheid, of om psychologisch of emotioneel overspoeld te raken. Daardoor zijn interpersoonlijke relaties vaak instabiel en alternerend tussen overmatige afhankelijkheid en vluchten voor betrokkenheid. Empathie voor anderen is significant beperkt, of welliswaar wel gedeeltelijk gepast maar dan te eenzijdig gericht op negatieve eigenschappen of kwetsbaarheden van anderen. Het cognitief functioneren kan verstoord raken tijdens interpersoonlijke stress, leidend tot concreetistisch zwart-wit en alles of niets denken, en soms tot psychose-achtige reacties zoals paranoia en dissociatie.

Instructie: Scoor de persoonlijkheid van de patiënt op de 5-puntschaal hieronder. Omcirkel het nummer dat het best overeenstemt met de persoonlijkheid van de patiënt.

5. Volledige overeenstemming: voldoet geheel aan dit prototype.
4. In grote mate overeenstemming: komt significant overeen met dit prototype.
3. Aanzienlijke overeenstemming: vertoont een aantal opvallende kenmerken van dit prototype.
2. Nauwelijks overeenstemming: heeft minimale kenmerken van dit prototype
1. Geen overeenstemming: de beschrijving is geheel niet van toepassing

Obsessief-compulsief prototype

Update 21 januari, 2011.

Individueen die overeenkomen met dit persoonlijkheidsstoornisprototype worden beheerst door hun behoefte aan ordelijkheid, precisie, perfectie en controle. Ze vertonen een overmatig ontwikkeld plichtsbesef en verantwoordelijkheidsgevoel, een grote mate van onzekerheid, angst, gevoelens van schuld of schaamte over echte of vermeende tekortkomingen of fouten. Tegelijkertijd zijn gedrag en houding over het algemeen controlerend, competitief en kritisch. Er kunnen autoriteitsconflicten ontstaan (bijvoorbeeld de drang om zich te onderwerpen of juist te rebelleren), de neiging tot machtsstrijd (openlijk of bedekt), of er kan sprake zijn van een intolerante of moralistische houding. De waardering voor de ideeën, emoties en gedragingen van anderen schiet bij tijd en wijle tekort. Over het algemeen worden sterke emoties- zowel positief (b.v. liefde) als negatief (b.v. boosheid)- niet bewust ervaren of geuit, hoewel irritaties gebruikelijk zijn omtrent het niet voldoen aan de verwachtingen, zowel ten aanzien van zichzelf en anderen.

Activiteiten worden vaak zeer systematisch en op een over-gedetailleerde manier aangepakt, en gaan gepaard met zorgelijkheid omtrent tijd, punctualiteit, schema's en regels. De intentie om zaken perfect uit te voeren kan resulteren in een verlamdend gevoel van besluiteloosheid, waarbij de voor en tegens van alternatieven zodanig worden heroverwogen dat belangrijke taken soms niet worden afgemaakt. Taken, problemen en mensen worden rigide benaderd en er is slechts een beperkt vermogen om zich aan te passen aan gewijzigde behoeften of omstandigheden.

Instructie: Scoor de persoonlijkheid van de patiënt op de 5-puntschaal hieronder. Omcirkel het nummer dat het best overeenstemt met de persoonlijkheid van de patiënt.

5. Volledige overeenstemming: voldoet geheel aan dit prototype.
4. In grote mate overeenstemming: komt significant overeen met dit prototype.
3. Aanzienlijke overeenstemming: vertoont een aantal essentiële kenmerken van dit prototype.
2. Nauwelijks overeenstemming: heeft minimale kenmerken van dit prototype
1. Geen overeenstemming: de beschrijving is geheel niet van toepassing

Schizotypisch prototype

Update 21 januari, 2011.

Individen die voldoen aan dit persoonlijkheidsstoornisprototype vertonen sociale tekortkomingen, voelen zich ongemakkelijk in interpersoonlijk contact en zijn beperkt in staat zijn tot het aangaan van relaties. Ze vertonen een excentriek uiterlijk en gedrag, alsmede cognitieve en perceptuele vervormingen. Typisch zijn de angst in sociale situaties (zelfs indien bekend met die situatie), het gevoel een verschoppeling of buitenstaander te zijn, de moeite zich verbonden te voelen met anderen en de achterdocht naar andermans motieven. Ondanks de interne spanning over het 'buitengesloten worden' lijken ze ook onthecht of onverschillig tegenover de reacties van anderen. Ze ervaren een beperkt scala aan emoties en zijn geremd in het uiten van hun gevoelens. Hun uiterlijk en manier van doen kan excentriek of vreemd zijn (b.v. zelfzorg, hygiëne, houding en/of oogcontact zijn vreemd of ongewoon) en hun manier van praten kan vaag, omslachtig, metaforisch, over-gedetailleerd, concretistisch of stereotiep zijn. Al deze kenmerken zijn gekoppeld aan de neiging om weinig of zelfs geen hechte vriendschappen en/of intieme relaties aan te gaan.

Het gedrag kan beïnvloed worden door magisch denken zoals bijgeloof, of het geloof in helderziendheid of telepathie. De waarneming van de realiteit is soms verstoord, en het rationele denken en waarnemen kan eigenaardig en oninvoelbaar overkomen (bijvoorbeeld door ogenschijnlijk arbitraire conclusies trekken, of het zien van verborgen boodschappen of speciale bedoelingen in alledaagse gebeurtenissen) of quasi-psychotisch met symptomen als pseudohallucinaties, illusoire vervalsingen, overwaardige ideeën, vluchtige paranoïde gedachten, of kortdurende psychotische episodes. Over het algemeen blijft het vermogen om deze psychose-achtige symptomen aan de realiteit te toetsen toch intact, en kan men verstandelijk erkennen dat deze overtuigingen irrationeel en onrealistisch zijn.

Instructie: Scoor de persoonlijkheid van de patiënt op de 5-puntschaal hieronder. Omcirkel het nummer dat het best overeenstemt met de persoonlijkheid van de patiënt.

5. Volledige overeenstemming: voldoet geheel aan dit prototype.
4. In grote mate overeenstemming: komt significant overeen met dit prototype.
3. Aanzienlijke overeenstemming: vertoont een aantal essentiële kenmerken van dit prototype.
2. Nauwelijks overeenstemming: heeft minimale kenmerken van dit prototype
1. Geen overeenstemming: de beschrijving is geheel niet van toepassing

Persoonlijkheidsstoornis Niet Anderszins Omschreven

Update 21 januari, 2011.

De werkgroep beveelt aan om deze persoonlijkheidsstoornissen niet op te nemen in de DSM-5. Deze stoornis wordt vertegenwoordigd en gediagnosticeerd op basis van combinatie van de kern-beperkingen in het persoonlijkheidsfunctioneren en de unieke pathologische persoonlijkheidstrekken van de patiënt.

Persoonlijkheidstrekken

Update 21 januari, 2011.

De Persoonlijheids en persoonlijkheidsstoornissen Werkgroep stelt zes brede domeinen van hogere orde persoonlijkheidstrekken voor: negatieve emotionaliteit, afstandelijkheid, antagonisme, impulsiviteit, dwangmatigheid en schizotypie. Deze domeinen bestaan elk weer uit een aantal specifieke facetten van lagere orde.

De brede domeinen staan hieronder **vetgedrukt**, terwijl de facetten van de trekken van elk domein onder de domeinnaam worden beschreven. Het voorgestelde model van persoonlijkheidstrekken wordt momenteel empirisch gevalideerd.

Negatieve Emotionaliteit wordt gekenmerkt door het frequent ervaren van een hoog niveau van een breed scala aan negatieve emoties (zoals angst, depressie, schuld/schaamte, ongerustheid, woede enz.) met de bijbehorende gedragsmatige (bijvoorbeeld zelfbeschadiging) en interpersoonlijke (bijvoorbeeld afhankelijkheid, wantrouwen) uitingen van deze emoties.

Facetten: *Emotionele labiliteit, zorgelijkheid, onderdanigheid, verlatingsangst, pessimisme, lage eigenwaarde, schuld/schaamte, zelfbeschadiging, depressie, achterdocht*

Afstandelijkheid wordt gekenmerkt door het zich terugtrekken uit contact met anderen - variërend van intieme, vriendschappelijke en sociale relaties, tot het zich terugtrekken uit de wereld als geheel; door een ingeperkt gevoelsleven en door geringe uitingen van emoties; en door een beperkt vermogen tot genieten.

Facetten: *Sociale teruggetrokkenheid, sociale gereserveerdheid, vermijding van intimiteit, beperkt gevoelsleven, anhedonie*

Antagonisme wordt gekenmerkt door een hardvochtige afkeer ten opzichte van anderen (bijvoorbeeld agressie, oppositioneel gedrag, onbetrouwbaarheid, manipulerend gedrag) en een daarmee verbonden overdreven mate van eigendunk (bijvoorbeeld narcisme).

Facetten: *Hardvochtigheid, manipulerend gedrag, grandiositeit of narcisme, theatraliteit, vijandigheid, agressie, oppositioneel gedrag, onbetrouwbaarheid*

Ongeremdheid wordt gekenmerkt door een gerichtheid op onmiddellijke behoeftebevrediging, met gedrag dat geleid wordt door de huidige gedachten, gevoelens en externe prikkels, zonder rekening te houden met leerervaringen uit het verleden of consequenties in de toekomst.

Facetten: *Impulsiviteit, verhoogde afleidbaarheid, roekeloosheid, onverantwoordelijkheid*

Dwangmatigheid wordt gekenmerkt door een perseverende en perfectionistische manier van denken, en door een wijze van handelen volgens een beperkt gedefinieerd en onveranderlijk ideaal, en de rigide verwachting dat dit ideaal door iedereen zou moeten worden gedeeld en nageleefd.

Facetten: *Perfectionisme, persevereren, rigiditeit, ordelijkheid, risico vermijdend gedrag*

Schizotypie wordt gekenmerkt door een breed scala van vreemde, excentrieke of ongewone gedragingen en cognities die niet passen bij de cultuur, zowel wat betreft het proces (bijvoorbeeld ongewone waarnemingen, dissociatie) als wat betreft de inhoud (bijvoorbeeld vreemde overtuigingen).

Facetten: *Ongewone waarnemingen, ongebruikelijke overtuigingen, excentriciteit, cognitieve vervormingen, gevoeligheid voor dissociatie.*

Negatieve Emotionaliteit

Update 21 januari, 2011.

Negatieve emotionaliteit wordt gekenmerkt door het frequent ervaren van een hoog niveau van een breed scala aan negatieve emoties (zoals angst, depressie, schuld/schaamte, ongerustheid, woede enz.) met de bijbehorende gedragsmatige (bijvoorbeeld zelfbeschadiging) en interpersoonlijke (bijvoorbeeld afhankelijkheid, wantrouwen) uitingen van deze emoties.

Facetten:

- **Emotionele labiliteit** wordt gekenmerkt door instabiele emotionele ervaringen en frequente, grote stemmingswisselingen en/of emoties die gemakkelijk worden opgeroepen. Deze zijn intens en/of buiten proportie in relatie tot gebeurtenissen of omstandigheden.
- **Zorgelijkheid** wordt gekenmerkt door frequente, persisterende en intense gevoelens van zenuwachtigheid, gespannenheid en/of prikkelbaarheid; door piekeren over de negatieve effecten van onprettige ervaringen uit het verleden en mogelijke negatieve ervaringen in de toekomst; en door gevoelens van angst en zich verlamd voelen door onzekerheid.
- **Onderdanigheid** wordt gekenmerkt door onderwerping en sub-assertiviteit; door het zoeken naar adviezen en geruststelling; door een gebrek aan vertrouwen bij het nemen van eigen beslissingen; door het ondergeschikt maken van de eigen behoeften aan die van anderen; en door het aanpassen van het eigen gedrag aan de belangen en wensen van anderen.
- **Verlatingsangst** wordt gekenmerkt door angst voor afwijzing door en/of scheiding van belangrijke anderen; door een gespannen gevoel indien belangrijke anderen niet aanwezig of beschikbaar zijn; en door het actief vermijden van scheiding van belangrijke anderen, zelfs als dat ten koste gaat van andere levenssterreinen.
- **Pessimisme** wordt gekenmerkt door een negatieve kijk op het leven, de neiging om zich te richten op de ongunstigste aspecten van de huidige en vroegere omstandigheden en die te benadrukken, en de slechtste uitkomst te verwachten.
- **Lage eigenwaarde** wordt gekenmerkt door een lage dunk over zichzelf en eigen bekwaamheden; door de overtuiging dat men waardeloos of nutteloos is; door afkeer van of onvrede over zichzelf; en door de overtuiging niets te kunnen of niets goed te kunnen doen.
- **Schuld/schaamte** wordt gekenmerkt door terugkerende en persisterende gevoelens van schuld, schaamte en/of zelfverwijt, zelfs over kleine zaken; en door de overtuiging dat men straf verdient vanwege wanprestaties.
- **Zelfbeschadiging** wordt gekenmerkt door in gedachten en gedrag bezig te zijn met zelfbeschadiging (b.v. opzettelijk zichzelf snijden of branden) en zelfdoding, inclusief suïcidale gedachten, dreigingen, gestes of pogingen.
- **Depressiviteit** wordt gekenmerkt door frequente gevoelens van somberheid, neerslachtigheid en/of hopeloosheid; door moeite om weer op te veren uit zo'n

gemoedstoestand; en door de overtuiging domweg een triest of depressief persoon te zijn.

- **Achterdocht** wordt gekenmerkt door wantrouwen ten opzichte van anderen; sterke verwachting van, en hyper-alertheid op, tekenen van slechte of kwaadaardige bedoelingen van anderen; door twijfels over de loyaliteit en betrouwbaarheid van anderen; en door niet-psychotische achtervolgings-ideeën.

Afstandelijkheid

Update 21 januari, 2011.

Afstandelijkheid wordt gekenmerkt door het zich terugtrekken uit contact met anderen - variërend van intieme, vriendschappelijke en sociale relaties, tot het zich terugtrekken uit de wereld als geheel; door een ingeperkt gevoelsleven en door geringe uitingen van emoties; en door een beperkt vermogen tot genieten.

Facetten;

- **Sociale teruggetrokkenheid** wordt gekenmerkt door een voorkeur liever alleen te zijn dan met anderen; door terughoudendheid in sociale situaties; door het vermijden van sociale contacten en sociale activiteiten; en door gebrek aan initiatief tot het aangaan van sociale contacten
- **Desinteresse voor sociale contacten** wordt gekenmerkt door onverschilligheid of desinteresse in gebeurtenissen in de wereld, dichtbij en ver weg; door desinteresse in sociale contacten/activiteiten; door interpersoonlijke afstandelijkheid; het aangaan van alleen onpersoonlijke relaties, en zwijgzaam zijn in het bijzijn van anderen (bijvoorbeeld het hebben van alleen doel- en taakgerichte interacties).
- **Vermijding van intimiteit** wordt gekenmerkt door desinteresse in en vermijden van hechte relaties, interpersoonlijke verbondenheid en intieme seksuele relaties.
- **Beperkt gevoelsleven** wordt gekenmerkt door gebrek aan het tonen of ervaren van gevoelens; mochten emotionele reacties aanwezig zijn, dan zijn deze oppervlakkig en vluchtig; door emotieloosheid, zelfs in situaties die gewoonlijk emoties oproepen.
- **Anhedonie** wordt gekenmerkt door gebrek aan plezier, verbondenheid en energie om het leven daadwerkelijk te ervaren; en door het onvermogen om plezier te ervaren of ergens interesse in te hebben.

Antagonisme

Update 21 januari, 2011.

Antagonisme wordt gekenmerkt door een hardvochtige afkeer ten opzichte van anderen (bijvoorbeeld agressie, oppositioneel gedrag, onbetrouwbaarheid, manipulerend gedrag) en een daarmee verbonden overdreven mate van eigendunk (bijvoorbeeld narcisme).

Facetten:

- **Hardvochtigheid** wordt gekenmerkt door gebrek aan empathie of begaanheid voor de gevoelens of problemen van anderen; door gebrek aan schuldgevoelens of wroeging over de negatieve of schadelijke gevolgen van het eigen gedrag op anderen; en door het uitbuiten van anderen.
- **Manipulerend gedrag** wordt gekenmerkt door gebruik te maken van geslepenheid, sluwheid of bedrog om anderen te beïnvloeden of te beheersen; door achteloos gebruik te maken van anderen ten voordele van zichzelf; door gebruik te maken van verleiding, charme, welbespraaktheid of vleierij om eigen doelen te behalen.
- **Grandioos narcisme** wordt gekenmerkt door ijdelheid, opgeblazenheid en het overdrijven van de eigen prestaties en bekwaamheden; door egocentrisme; door het gevoel bevoorrecht te zijn en daarnaar te handelen, en standvastig vast te houden aan de overtuiging dat men beter is dan anderen en alleen het beste van alles in het leven verdient.
- **Theatraliteit** wordt gekenmerkt door gedrag dat de aandacht trekt en ervoor zorgt dat men in het centrum van de belangstelling staat; door bewondering te zoeken; door flamboyantheid, bravoure, en ongepaste seksualisering van interpersoonlijke relaties.
- **Vijandigheid** wordt gekenmerkt door prikkelbaarheid, snel aangebrand zijn; door onvriendelijk, grof, nors of vervelend te zijn; en door te reageren met woede op vermeende kleineringen en beledigingen.
- **Agressie** wordt gekenmerkt door gemeen, wreed of harteloos te zijn; anderen verbaal, relationeel of fysiek te misbruiken; door het vernederen en minachten van anderen; door willens en wetens betrokken te raken in gewelddadigheden jegens personen of zaken; door actief en openlijk agressief of wraakzuchtig gedrag; door het gebruik van overheersing en/of intimidatie om anderen te beheersen.
- **Oppositieel gedrag** wordt gekenmerkt door openlijke ongehoorzaamheid en het weigeren mee te werken aan verzoeken, verplichtingen na te komen en taken te voltooien; door ergernis en zich afzetten tegen redelijke verwachtingen om te presteren; en door gedrag waarmee autoriteitsfiguren worden ondermijnd.
- **Onbetrouwbaarheid** wordt gekenmerkt door onoprechtheid, oneerlijkheid en frauduleus gedrag; door een onjuiste voorstelling van zichzelf te geven; door gebeurtenissen mooier voordoen dan ze zijn.

Ongeremdheid

Update 21 januari, 2011.

Ongeremdheid wordt gekenmerkt door een gerichtheid op onmiddellijke behoeftebevrediging, met gedrag dat geleid wordt door de huidige gedachten, gevoelens en externe prikkels, zonder rekening te houden met leerervaringen uit het verleden of consequenties in de toekomst.

Facetten:

- **Impulsiviteit** wordt gekenmerkt door ogenblikkelijk reageren in reactie op directe stimuli; door handelen vanuit het moment zonder een plan of rekening te houden met de gevolgen; door moeite om plannen te maken en te volgen; en door onvermogen om te leren van ervaringen.
- **Afleidbaarheid** wordt gekenmerkt door moeite om zich te concentreren en te focussen op taken (aandacht is bijvoorbeeld snel afgeleid door externe stimuli) en door moeite om doelgericht handelen vol te houden, inclusief het zich richten op gesprekken.
- **Roekeloosheid** wordt gekenmerkt door zich te begeven in gevaarlijke en risicovolle activiteiten zonder noodzaak en zonder rekening te houden met de gevolgen; door snel verveeld te raken en het onbedachtzaam starten van activiteiten om de verveling tegen te gaan; door het gebrek aan rekening houden met eigen beperkingen; door het veronachtzamen van gevaarlijke situaties voor de eigen persoon; en door hoge tolerantie voor onzekerheden en onbekendheden.
- **Onverantwoordelijkheid** wordt gekenmerkt door minachting voor, of het niet nakomen van financiële of andere overeenkomsten of verplichtingen; door gebrek aan respect voor of nakomen van afspraken en beloften; door onbetrouwbaarheid (bijvoorbeeld het niet nakomen van afspraken en niet afmaken van taken of opdrachten); en door onzorgvuldig omgaan met eigen of andermans bezittingen.

Dwangmatigheid

Update 21 januari, 2011.

Dwangmatigheid wordt gekenmerkt door een persevererende en perfectionistische manier van denken, en door een wijze van handelen volgens een beperkt gedefinieerd en onveranderlijk ideaal, en de rigide verwachting dat dit ideaal door iedereen zou moeten worden gedeeld en nageleefd.

Facetten:

- **Perfectionisme** wordt gekenmerkt door er op te staan dat alles onberispelijk is, zonder vergissingen of fouten, zowel met betrekking tot de eigen als andermans prestaties; door de overtuiging dat de realiteit in overeenstemming moet zijn met een eigen ideaalbeeld; door zichzelf en anderen aan onrealistisch hoge eisen te onderwerpen; door er zeker van te willen zijn dat alles tot in de puntjes in orde is en daarvoor zelfs tijdslimieten overschrijden.
- **Persevereren** wordt gekenmerkt door het continueren met taken nog lang nadat dat niet meer functioneel of effectief is; door de overtuiging dat gebrek aan succes uitsluitend te wijten is aan gebrek aan inspanning of vaardigheden; en het doorgaan met hetzelfde gedrag terwijl dit al herhaaldelijk tot mislukken heeft geleid.
- **Rigiditeit:** wordt gekenmerkt door het geregeerd worden door regels en gewoonten; door het geloof dat er slechts één juiste manier is om dingen te doen; door nadrukkelijk vast te houden aan onveranderlijke routine; door de moeite gedragingen aan veranderende omstandigheden aan te passen; door het verwerken van informatie op basis van vaste ideeën en verwachtingen; door de moeite ideeën en/of gezichtspunten te wijzigen, zelfs bij overweldigende bewijzen van het tegendeel.
- **Ordelijkheid:** wordt gekenmerkt door een sterke behoefte aan orde en structuur; er op staan dat alles op de juiste plaats staat en in de juiste volgorde, en dat zo willen houden; door niet te verdragen dat dingen “niet op hun plaats” staan; en door zich bezig houden met details, lijstjes, regelingen en schema's.
- **Risico vermijdend gedrag** wordt gekenmerkt door volledige afwezigheid van het nemen van risico's, dat wil zeggen onwil om zelfs maar te overwegen kleine risico's te nemen; door het vermijden van activiteiten die zelfs maar een minimale kans op letsel of schade aan zichzelf zouden kunnen geven; en door het strikt houden aan gedragingen die gezondheidsrisico's en andere risico's minimaliseren.

Schizotypie

Update 21 januari, 2011.

Schizotypie wordt gekenmerkt door een breed scala van vreemde, excentrieke of ongewone gedragingen en cognities die niet passen bij de cultuur, zowel wat betreft het proces (bijvoorbeeld ongewone waarnemingen, dissociatie) als wat betreft de inhoud (bijvoorbeeld vreemde overtuigingen).

Facetten:

- **Ongewone waarnemingen** wordt gekenmerkt door het hebben van vreemde ervaringen door verschillende zintuigelijke modaliteiten; synesthesieën (crossmodale percepties); en door het op vreemde manieren waarnemen van gebeurtenissen en zaken die anderen niet op die manier waarnemen.
- **Eigenaardige overtuigingen** wordt gekenmerkt door gedachten die door anderen met eenzelfde culturele of maatschappelijke achtergrond als bizar worden gezien; door idiosyncratische maar diepgewortelde overtuigingen die niet goed te rechtvaardigen zijn door objectief bewijs; en door interesse in het occulte en/of andere ongebruikelijk opvattingen over de realiteit.
- **Excentriciteit** wordt gekenmerkt door ongewone gedragingen (bijvoorbeeld ongebruikelijke maniërismen, het dragen van kleren die duidelijk ongepast zijn voor de gelegenheid of de tijd van het jaar); door ongebruikelijke of ongepaste dingen zeggen; door concretistische of verarmde spraak en door het veeluldig gebruik van neologismen; wordt door anderen in eenzelfde cultuur of samenleving gezien als bizar, vreemd en raar.
- **Cognitieve ontregeling** wordt gekenmerkt door ongebruikelijk denkprocessen; door het hebben van gedachten en ideeën die niet logisch op elkaar volgen; door ontsporing van de gedachtengang; door associatiezwakte of merkwaardige gedachtensprongen; en door een gedesorganiseerde en/of verwarrende gedachtegang, met name onder stress.
- **Gevoeligheid voor dissociatie** wordt gekenmerkt door de neiging om onderbrekingen te ervaren in de stroom van bewuste ervaringen; door "tijd kwijt zijn" (bijvoorbeeld niet bewust zijn hoe men op een bepaalde plaats is gekomen); en door het beleven van de omgeving als vreemd of onwerkelijk.

Conversietabel van *DSM-IV-TR* Persoonlijkheidsstoornissen naar *DSM-5* Persoonlijkheidsstoornis prototypen en Persoonlijkheidstrekken.

Update January 21, 2011

<i>DSM-IV-TR</i> Persoonlijkheidsstoornis	<i>DSM-5</i> Persoonlijkheidsstoornis Prototype	Opvallende Persoonlijkheidstrekken/ Domeinen ¹
Paranoïde	Trekspecifieke Persoonlijkheidsstoornis TPS) ²	Achterdocht (NE) ⁴ Vijandigheid (A) Eigenaardige overtuigingen (S) Vermijden van intimiteit (Af)
Schizoïde	TPS	Sociale teruggetrokkenheid (Af) Desinteresse in sociale contacten (Af) Vermijden van intimiteit (Af) Ingeperkt gevoelsleven (Af) Anhedonie (Af)
Schizotypische	Schizotypische (Overeenstemming niveau 4 of 5) ³	Excentriciteit (S) Cognitieve ontregeling(S) Ongewone waarnemingen (S) Eigenaardige overtuigingen (S) Sociale teruggetrokkenheid (Af) Ingeperkt gevoelsleven (Af) Vermijden van intimiteit (Af) Achterdocht (NE) Zorgelijkheid (NE)
Antisociale	Antisociale/Psychopathische (Overeenstemming niveau 4 of 5)	Hardvochtigheid (An) Agressie (An) Manipulerend gedrag (An) Vijandigheid (An) Onbetrouwbaarheid (An) Grandioos narcisme (An) Oppositieel gedrag (An) Onverantwoordelijkheid (O) Roekeloosheid (O) Impulsiviteit (O)

DSM-IV-TR Persoonlijkheidsstoornis	DSM-5 Persoonlijkheidsstoornis Prototype	Opvallende Persoonlijkheidstrekken/ Domeinen¹
Borderline	Borderline (Overeenstemming niveau 4 of 5)	Emotionele labiliteit (NE) Zelfbeschadiging (NE) Verlatingsangst (NE) Onderdanigheid (NE) Zorgelijkheid (NE) Lage eigenwaarde (NE) Depressiviteit (NE) Achterdocht (NE) Vijandigheid (An) Agressie (An) Impulsiviteit (O) Roekeloosheid (O) Gevoeligheid voor dissociatie (S) Cognitieve ontregeling (S)
Narcistische	TPS	Grandioos narcisme (An) Manipulerend gedrag (An) Theatraliteit (An) Hardvochtigheid (An)
Ontwijkende	Ontwijkende (Overeenstemming niveau 4 of 5)	Zorgelijkheid (NE) Verlatingsangst (NE) Pessimisme (NE) Lage eigenwaarde (NE) Schuld/schaamte (NE) Vermijden van intimiteit (Af) Sociale teruggetrokkenheid (Af) Ingeperkt gevoelsleven (Af) Anhedonie (Af) Desinteresse in sociale contacten (Af) Risico vermijdend gedrag (D) Perfectionisme (D)
Afhankelijke	TPS	Onderdanigheid (NE) Zorgelijkheid (NE) Verlatingsangst (NE)

DSM-IV-TR Persoonlijkheidsstoornis	DSM-5 Persoonlijkheidsstoornis Prototype	Opvallende Persoonlijkheidstrekken/ Domeinen¹
Obsessieve-Compulsieve	Obsessieve-Compulsieve (Overeenstemming niveau 4 of 5)	Perfectionisme (D) Rigiditeit (D) Ordelijkheid (D) Persevereren (D) Zorgelijkheid (NE) Pessimisme (NE) Schuld/schaamte (NE) Lage eigenwaarde (NE) Ingeperkt gevoelsleven (Af) Oppositieel gedrag (An) Manipulerend gedrag (An)
Depressieve	TPS	Pessimisme (NE) Zorgelijkheid (NE) Depressiviteit (NE) Lage eigenwaarde (NE) Schuld/schaamte (NE) Anhedonie (Af)
Passief-Agressieve	TPS	Oppositieel gedrag (An) Vijandigheid (An) Schuld/schaamte (NE)
Persoonlijkheidsstoornis Niet Anderszins Omschreven(PSNAO)	TPS	Uniek profiel van persoonlijkheidstrekken

¹ Verschillende nieuwe persoonlijkheidstrekken (vergeleken met de eerdere voorstellen uit februari 2010) worden hier aangegeven voor de genoemde stoornissen, gebaseerd op een analyse van de inhoud van de persoonlijkheidsstoornis prototype beschrijvingen. Een verder verbetering van de lijst zal worden gebaseerd op de resultaten van de field trials. De genoemde persoonlijkheidstrekken zijn passend bij de DSM-IV Persoonlijkheidsstoornissen, de DSM-5 prototypen, of beide.

² Wanneer het disfunctioneren van de persoonlijkheid van de patiënt voldoende ernstig is om een persoonlijkheidsstoornis te veronderstellen, maar de aard van de verstoringen en de daarbij behorende persoonlijkheidstrekken passen niet bij een van de vijf persoonlijkheidsstoornis prototypen, wordt een Trek-specifieke Persoonlijkheidsstoornis (TPS) gesteld.

³ Dit Persoonlijkheidsstoornis prototype wordt gediagnosticeerd door de mate van overeenstemming van de persoonlijkheidspathologie van de patiënt met een verhalende beschrijving. In dit geherformuleerde voorstel, is de score op persoonlijkheidstrekken onafhankelijk van de score van het persoonlijkheidsstoornis prototype, maar kan ook klinisch bruikbaar zijn. Het verband tussen persoonlijkheidstrekken en persoonlijkheidsstoornis prototypes zullen worden onderzocht in the DSM-5 Field Trials.

⁴ NE = Negatieve Emotionaliteit, Af = Afstandelijkheid, An = Antagonisme, O = Ongeremdheid, D =Dwangmatigheid, S = Schizotypie

